

הפסוק החשוב ביותר
הרב מואיז נבון

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לא עמוד א

שוב מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאתה עומד על רגל אחת. דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל, גייריה. אמר לו: דעלך סני לחברך לא תעביד - זו היא כל התורה כולה, ואידך [שאר דברי תורה - רש"י] - פירושה הוא זיל גמור.

~ ואהבת לרעך כמוך ~

ויקרא פרק יט פסוק יח לאיתקם ולאיתטר את־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאֶהְבֶּתָּ לְרַעֲךָ כְּמוֹךָ אֲנִי יִקְנֶךָ:

מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת דף לא עמוד א

ואמר דהלל למדו דעלך סני לחברך לא כו'. והיינו דכתיב בתורה **"ואהבת לרעך כמוך וגו'".** ויש לעיין בזה גם שאמר ליה בלשון תרגום שכן היה לשונם אז בירושלים, מכל מקום אמאי שינה לומר **לו בלשון שלילה** דעלך סני כו' ... וי"ל דמשמע ליה דקרא לא איירי אלא בכי האי גוונא בלא תעשה, דגביה **"לא תקום ולא תטור"** כתיב ועלה קאי **"ואהבת לרעך וגו'"** שלא תעשה לו רעה מכל דסני לך כו' אבל לגבי לעשות לו טובה לא קאמר **"ואהבת לרעך כמוך"** כדאמרין **"חייך קודמין לחיי אחיך"** וכן מוכיחין דברי ת"י ע"ש ודו"ק:

רמב"ן ויקרא פרק יט

וטעם ואהבת לרעך כמוך - הפלגה, כי לא יקבל לב האדם **שיאהוב את חברו כאהבתו את נפשו**, ועוד שכבר בא רבי עקיבא ולמד **"חייך קודמין לחיי חברך"** (ב"מ סב א): אלא מצות התורה **שיאהב חברו בכל ענין כאשר יאהב את נפשו בכל הטוב**. ויתכן בעבור שלא אמר **"ואהבת את רעך כמוך"**, והשוה אותם במלת **"לרעך"**, ... שיהיה פירושו להשוות אהבת שניהם בדעתו, כי פעמים שיאהב אדם את רעהו בדברים ידועים להטיבו בעושר ולא בחכמה וכיוצא בזה, ואם יהיה אוהבו בכל יחפוץ שיזכה רעהו האהוב לו בעושר ובנכסים וכבוד ובדעת ובחכמה, ולא שישווה אליו אבל יהיה חפץ בלבו לעולם שיהיה הוא יותר ממנו בכל טובה, ויצוה הכתוב שלא תהיה פחיתות הקנאה הזאת בלבו, אבל יאהב ברבות הטובה לחבירו כאשר אדם עושה לנפשו ולא יתן שיעורין באהבה...

רש"י הירש ויקרא פרשת קדושים פרק יט פסוק יח

... **"ואהבת לרעך כמוך"**; אך **"לרעך"** איננו אישיותו של השני, אלא כל המגיע אל אישיותו: כל התנאים הקובעים את מעמד חייו - לטוב או למוטב. לאלה נכוון את אהבתנו; **נדרוש שלומנו וטובתו**, כדרך שאנחנו דורשים את טובת עצמנו; נשמח באושרו ונתעצב בצערו, כאילו אירעו הדברים לנו; בשמחה נתרום לשלומנו - כאילו היה מדובר בשלומנו; נרחיק מעליו צער, כאילו נשקפה סכנה לנו (השווה פי' בראשית נ, יז). זו דרישה, שנוכל לקיים אותה ביחס לכל אדם - אפילו אין כל קירבת נפש בינו לביננו. שהרי אותה מצוות אהבה מתעלמת לחלוטין מאישיותו של האחר; אין היא [המצוה] מושתתת על אחת מתכונותיו; אלא טעמה: **"אני הי'";** בשם ה' היא מוטלת עלינו ביחס לכל הבריות; שהרי הוא שקבע את ייעוד כולם להיות **"רעים"** זה לזה.

רמב"ם הלכות דעות פרק ו הלכה ג

מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו שנאמר ואהבת לרעך כמוך, לפיכך צריך לספר בשבחו ולחוס על ממונו כאשר הוא חס על ממון עצמו ורוצה בכבוד עצמו, והמתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעולם הבא.

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת נדרים פרק ט הלכה ד

ואהבת לרעך כמוך. רבי עקיבא אומר זהו כלל גדול בתורה. בן עזאי אומר **"זה ספר תולדות אדם זה"** כלל גדול מזה.

~ זה ספר תולדות אדם ~

בראשית פרק ה פסוק א - זה ספר תולדות אדם ביום ברא אלהים אדם בְּדְמוּת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ:

בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה כד

... שלא תאמר הואיל ונתבזיתי יתבזה חברי עמי הואיל והאיל ונתקללתי יתקלל חברי עמי, א"ר נתחומא אם עשית כן דע למי אתה מבזה, בדמות אלהים עשה אותו.

Nechama Leibowitz, Kedoshim 6, p.197.

The criterion to love one's fellowman is not the measure of one's love towards oneself. He who is indifferent to his own lot, who has no self-respect, is not entitled to show any less respect to his neighbor. For this reason, Ben Azzai chose the text testifying to the common origin of mankind, as fashioned in the image of God [bedemut Elokim]...

עין יעקב, הקדמת הכותב, ר' יעקב בר' שלמה ו' חביב [1450-1516]

... מאמר מצאתי כתוב בשם המדרש ובקשתיהו ולא מצאתיהו בכל שיתא סדרי וזהו נוסחו: בן זומא אומר: מצינו פסוק כולל יותר והוא "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד". בן ננס אומר: מצינו פסוק כולל יותר והוא: "ואהבת לרעך כמוך". שמעון בן פזי אומר: מצינו פסוק כולל יותר והוא: "את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים". עמד ר' פלוני על רגליו ואמר: הלכה כבן פזי!...

~ שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד ~

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף סא עמוד ב

בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה **זמן קריאת שמע** היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל, **והיה מקבל עליו עול מלכות שמים**. אמרו לו תלמידיו: רבינו, עד כאן? אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך - אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי: מתי יבא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו? היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד. יצתה בת קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד... יצתה בת קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא שאתה מזומן לחיי העולם הבא.

רש"י הירש דברים פרק ו פסוק ד

אולם האמת המלאה של היהדות, כפי שמאמר "שמע" מביאה להכרתנו, איננה מכריזה רק על עצם אחדות האל; אין היא רק אומרת שאותם שני התחומים - שההשקפה האלילית רואה בהם את תחומי הכח של שני אלים מנוגדים - לאמיתו של דבר אינם אלא שתי בחינות של הנהגת ה', האל היחיד: במידת החסד (ה') הוא מחיה אותנו להבא, ובמידת הדין (אלהינו) הוא שופט אותנו על שעבר. לאמיתו של דבר, עצם הנהגת ה' היא אחת ואחידה, ורק קוצר השגתנו רואה בה את שתי הבחינות האלה; שכן גם בזמן שהוא לוקח בדין, הרי הוא נותן בחסד. כי לא רק "ה' אלהינו אחד" אלא: "ה' אלהינו ה' אחד"; גם במידת אלהים הרי הוא ה'!

~ את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים ~

במדבר פרק כח (א) וידבר יקוק אל משה לאמר: (ב) צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו: (ג) ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו ליקוק כבשים בני שנה תמימים שנים ליום עלה תמיד: (ד) את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים: ... פ

פרופ' שלום רוזנברג, "בוקר ובין הערביים"

הלכה כבן פזי? עמנואל לוינס התייחס לויכוח זה במאמר 'דת למבוגרים' שבספרו 'חרות קשה'. לדבריו, הכלל הראשון "שמע ישראל" אכן מסכם את **אמונת היהדות**. הכלל השני, כללו של בן ננס, מצביע על המשמעות הגלומה בכלל הראשון, מוקד היהדות מצוי **במוסר**. הכלל השלישי, המנוסח על ידי בן פזי, מורה על התנאים המעשיים ההכרחיים המאפשרים את **מימוש הכלל השני**. בהוראת המוסר לא די, אנו חייבים להוסיף לו את ההלכה. זוהי משמעות הדגש שבפסוק על החובות "בבקר" ו"בין הערבים". זהו הריטואל שהפך מאז קורבנות לתפילות. זוהי ההלכה, המחנכת את האדם למשמעת הבאה לידי ביטוי יום יום ביומיו.

R. Soloveitchik, Halakhic Man, p.59

The Halakha, which was given to us on Sinai, is the objectification of religion in clear and determinate forms, in precise and authoritative laws, and in definite principles. It translates subjectivity into objectivity, the amorphous flow of religious experience into a fixed pattern of lawfulness...

המהר"ל (נתיבות עולם נתיב אהבת ריע פרק א)

ומה שאמר בן פזי את הכבש האחד תעשה בבקר הוא כלל גדול בתורה יותר, רצה לומר מה שהאדם עובד השני **בתמידות** הגמור והוא עבדו, וכמו שהעבד לא סר עבודתו מן אדון שלו רק הוא עובדו תמיד, ולכך אמר את הכבש האחד תעשה בבוקר וגו' שזה נאמר על קרבן תמיד שחר וערב דבר זה הכלל בתורה, שתכלית המכוון שיהיה האדם עבד להקב"ה וכל שאר התורה פירושה שיע"י המצות הוא עובד את בוראו לגמרי.

ספר החינוך מצוה טז

... דע כי האדם נפעל כפי פעולותיו. ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עושה בהם, אם טוב ואם רע, ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו **בהתמדה** בתורה ובמצוות, ואפילו שלא לשם שמים, מיד ינטה אל הטוב, ובכח מעשיו ימית היצר הרע, **באחרי הפעולות נמשכים הלבבות**. ואפילו אם יהיה אדם צדיק גמור ולבבו ישר ותמים, חפץ בתורה ובמצוות, אם אולי יעסק **תמיד** בדברים של דופי, כאילו תאמר דרך משל שהכריחו המלך ומינהו באומנות רעה, באמת אם כל עסקו תמיד כל היום באותו אומנות, ישוב לזמן מן הזמנים מצדקת לבו להיות רשע גמור, **כך דוע הדבר ואמת שכל אדם נפעל כפי פעולותיו**, כמו שאמרנו. ...

לכן אתה, ראה גם ראה מה מלאכתך ועסקיך כי אחריהם תמשך ואתה לא תמשכ. **ואל יבטיחך יצרך לומר, אחרי היות לבי שלם ותמים באמונת אלהים, מה הפסד יש כי אתענג לפעמים בתענוגי אנשים לשבת בשווקים וברחובות, להתלוצץ עם הלצים ולדבר צחות, וכיוצא באלו הדברים שאין מביאין עליהם אשמות וחסאות, הלא גם לי לבב כמוהם, קטני עבה ממתניהם, ומדוע ימשכוני הם אחריהם. אל בני, השמר מפניהם פן תלכד ברשתם, רבים שתו מתוך כך כוס תרעלתם, ...**

מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת דף לא עמוד א

על רגל אחת וכו'. נראה שגם הוא נתכוין לפי התשובה דהלל דהיינו שילמדנו שכל התורה תהיה לה רגל ויסוד אחד ואמר שדחפו שמאי באמת הבנין ולעיל לא אמר אלא שגערו בנוזיפה והיינו משום דהכא רמז לו כמו שהבנין אי אפשר לו לעמוד ביסוד אחד כן התורה רחבה במצותיה אי אפשר לה ליתן יסוד אחד...